

חול; רק במשך הזמן התרגל להבין כי פני אדמו"ר משתנות כל כך בש"ק. ובאמת אמר אדמו"ר על עצמו שיש לו 'חוש בשבת', כלומר הוא מרגיש בקדושה היתרה עם כניסת השבת, לא כמונו שצריכים לעקוב אחרי השעון כדי לכוון את זמן הדלקת נרות. ויברך אלקים את יום השביעי ויקדש אתו — ממש ברכה וקדושה הן מציאותו של יום ש"ק'.

(מתוך 'עלי שור' ח"ב עמ' שפב)

'מתקין לה רב ששת טריחותא למיטר המייניה, ועוד ליקו הכי וליצלי — משום שנאמר הכון לקראת אלקיך ישראל' — כבר כתבו הראשונים שדרך הגמרא במקומות רבים שאינו חש לתרץ הקושיא הראשונה.

ועל דרך המליצה יש לומר שבתירוץ הגמרא מתישבת גם הקושיא הראשונה, כי כיון שהדבר חובה על האדם משום 'הכון', אפילו יהא קל כשלעצמו, היצר הרע מראה לו לאדם שהוא דבר קשה כהר גדול וטרחתו מרובה (מתוך 'אור לישרים' בראשית, בשם הרה"ק מלובלין).

דף יא

'כל חולי ולא חולי מעים... כל רעה ולא אשה רעה' — כיוצא בדבר אמרו (בעירובין מא:): 'שלשה רואין פני גיהנם, אלו הן: דקדוקי עניות וחולי מעיין והרשות. ויש אומרים: אף מי שיש לו אשה רעה'. נראה שלכך הסמיך למאמר זה ענין חללה של רשות, כדי להזהיר מלהתוודע אליה. כי גם היא יש בה קושי ויגיעה רבה ללא קץ וללא תכלית. וזכינו לפי זה לפרוש נוסף במאמר הנזכר 'והרשות' — היינו השלטון והמתוודע אליו, מתוך טרחתו ויגיעתו שאין לה סוף, מקבל עונשה של גיהנם בעולם הזה. (וע"ש בתוס' בשם ר"ח).

'אם יהיו כל הימים דיו ואגמים קולמוסים ושמים יריעות וכל בני אדם לבלרין, אין מספיקים לכתוב חללה של רשות...' — ונפקא מינה, שאין כדאי להתאוות לשלחנה ולא להתוודע אליה (עפ"י 'חדושי הר"ן', (מאבות א, י); חדש האביב).

ולפי הפשט בא להראות בלשון הפלגה, מה גדולים כוחותיו של בשר ודם. ויש לומר בדרך מליצה, שלרשות דרוש עומק לב גדול כל כך, ובאמת אין לה זאת, לכך לא יאתה המלוכה אלא למלך מלכי המלכים הקב"ה. (עפ"י שפת אמת)

'יפה תענית לחלום כאש לנעורת... ואפילו בשבת' — עיין במובא בברכות (נה) מחכמים אחרונים, שבזמננו סתם בני אדם חלומותיהם שוא ידברו ואין בהם ממש, ואין לחוש להם. ולא אמרו 'יפה תענית לחלום' אלא לאנשים מסוימים המקפידים על דברי חלומות, אבל הדרך הנכונה היא שלא להתענות, וכל שכן בשבת, אלא אם חושש יעשה תשובה ויתן צדקה לאחר השבת. ובזמן הקדום היו מקפידים יותר על כך, ולכך התירו רבותינו להתענות בשבת. ועדיף שלא להקפיד, כי המקפיד דובר עלול להינזק.

'כאש לנעורת' — כשם שהנעורת, שהיא החלק הגרוע שבפשטן, כלה ונשרפת בנקל על ידי האש. כך התענית מכלה ומבטלת מיד את הרע שבחלום. (מהרש"א)

'לא שנו אלא כגון רבי שמעון בן יוחאי וחביריו שתורתן אומנותן אבל כגון אנו מפסיקין לקריאת שמע ולתפלה' — יש להבין, אם לימוד התורה חשוב יותר מקריאת שמע, מה ההבדל בין מי שתורתו אומנותו לזה שאין תורתו אומנותו? — מוכח מכאן, שכה תורתו של אדם הלומד בקביעות ללא הפסקה, יפה יותר מכת תורתו של הלומד באקראי, הלכך תורתם של רשב"י וחביריו דוחה מצות קריאת שמע [כך במקור. ואולי צ"ל 'תפילה' ואגב ריהטא לא דק המעתיק. או אולי הכוונה על המשך הקריאה לאחר פסוק ראשון — ע' ברכות יג: בק"ש דר"י הנשיא ובראשונים], משא"כ תורתן של אחרים (מהפץ חיים — מובא 'מעשי למלך' לר"ש גריינמן, ואתחנן עמ' רמד).

— יש מי שכתב שרבי שמעון בן יוחאי היה מתפלל פעם אחת ביום לפחות, כדי לצאת ידי חובת תפילה מן התורה (לדעת הרמב"ם — תפלה א, ובכס"מ וקרית ספר שם). כן כתב בישועות יעקב (קו סק"ד). ואולם מדברי התוס' (י) משמע שלא היה מפסיק לתפילה כלל. וכיוצא בדבר אמרו (בראש השנה לה). שרב יהודה מסדר תפילתו משלשים לשלשים יום, ולא היה מתפלל בינתיים. (וכיוצא בזה כתב הנמוקי-יוסף בברכות כט גבי שמואל הקטן).

ונראה משום שהם עסוקים במצות תלמוד תורה, לכך פטורים מן התפלה, כדין העוסק במצוה שפטור מן המצוה. ועוד שתפלה חיי שעה ותורה חיי עולם. אלא שבכסף-משנה (תפלה א) משמע שרב יהודה היה מתפלל תפלה קצרה פעם ביום, ואפשר כשהולך לישון חל עליו חיוב להתפלל. ובאמת משמע ברמב"ם (ק"ש ב,ה ובלח"מ) שגם מי שתורתו אומנותו חייב בברכות קריאת שמע, והרי כלולים בהן דברי שבת ותפילה, ומן התורה יוצאים בזה ידי חובה. (עפ"י מאור ישראל. וע"ע בהגהות רא"מ הורבין).

'באמת אמרו: החזן רואה...' — במסכת בבא מציעא (ס) אמרו: כל 'באמת אמרו' — הלכה היא. ופרש רש"י: הלכה פסוקה היא ללא חולק. ובירושלמי (כלאים ב,א) אמרו 'כל באמת' — הלכה למשה מסיני היא'. ואולם נראה מדברי הרמב"ם שאינו סובר כדברי הירושלמי אלא כמו שפרש רש"י, שהרי בהקדמת פירושו למשנה כשמנה הרמב"ם את ההלכות למשה מסיני, החסיר כמה דברים שנאמר עליהם 'באמת אמרו', וכגון הדין שבמשנתנו, לא הזכיר שהיא הלכה למשה מסיני. [וכן כתב הרב מברטנורא (תרומוט ב,א), שאי אפשר לומר שזוהי הלכה למשה מסיני, שהרי זוהי הלכה מדרבנן, שנאמרה בעליית חגגיה בן חזקיה, כדלהלן יב.]. (עפ"י שו"ת חות יאיר קצב. ע"ש בפירוט רב. וכן הוכיח השפ"א להלן צג:).

יש אומרים שגם הירושלמי אין כוונתו הלמ"מ כפשוטו. (ע' ציון ירושלים על הירושלמי כלאים שם). ואולי נקטו לשון הלמ"מ לומר שהיא דומה לה בודאותה, כשם שבהלכה אין מחלוקת, (כדברי הרמב"ם בהקדמתו), כך אותן הלכות הן פסוקות ולא נחלק בהן אדם. שו"ר שכן מפורש ברא"ש (הל' מקואות א) בבאור 'הלמ"מ' שאמרו בהלכות דרבנן. ואולם הר"ן כתב (להלן יג): שבית הלל היו מקלים לקרוא, ולא נאסר אלא כשעמדו למנין בעליית חגגיה בן חזקיה ורבו תלמידי בית שמאי. הרי לפי זה 'באמת אמרו החזן רואה...' אבל הוא לא יקרא' אין משמעו הלכה מוסכמת על הכל, אלא הלכה שנתקבלה בהחלט.

ופשט לשון 'באמת...' נראה משמעותו: אמנם, אף על פי — אמנם כן, מודה אני להלכה הידועה שהתירו לחזן לראות לאור הנר — אבל הוא עצמו לא יקרא. וכן יל"פ להלן צב: וע"ש בשפ"א. ומהר"ץ חיות (ביצה י; יומא יא). צדד שזה שאמרו כל באמת הלכה — דוקא במשנה אבל בברייתא לא, ע"ש.

'החזן רואה היכן תינוקות קוראין' — חזן הכנסת או מלמד תינוקות, כפרש"י. ושניהם על שם

שחווה ומביט ומפקח, על בית הכנסת או על התינוקות (עפ"י הערוך). וכן יש 'חונים' המשמשים בבית דין (ע' תוספתא סנהדרין ט, א ולהלן נז). ובבית המקדש (משנה סוכה ד, ד). וקרוב לזה 'חון דמתא' — שומר העיר (ב"ב צג:).

(מדברי רש"י כאן נראה שחון הכנסת היה המקרא בתורה. ויתכן שהוא גם היה רגיל לעבור לפני התיבה לעתים מזומנות, ועל כן נקרא העובר לפני התיבה 'חון' (ע' ירושלמי ברכות ט, ד; פרקי דר' אליעזר יב; רש"י ברכות לד. ותענית טז:). עיין עוד במובא בסוטה מא).

(ע"ב) 'רבא אמר: היא גופא גזירה ואנן ניקום ונגזור גזירה לגזירה?!' — הקשה הגרעק"א, הלא גם ברשות הרבים אין חשש איסור תורה, שהרי בתחילה כשנטל הכלי לשתות לא היתה העקירה על דעת להוציאו,

ואחר כך כשרוצה למשוך הכלי החוצה, הכלי כבר בידו ואין כאן עקירה.

ואולי יש לומר שהחשש הוא שמא יטול הכלי בסתם כדי לשתות, ללא מחשבה מסוימת, והרי אז כשימשוך הכלי למקום שהוא עומד, מתחייב על העקירה, כי לא פטרו אלא כשמתכוין בפירוש לעקור מזווית לזווית באותה רשות, אבל כשעוקר בסתמא, בכל מקום שבסופו של דבר שם ינוח, נחשבת העקירה שנעשתה על דעת כן.

'רבא אמר: 'וכן בגת' לענין מעשר, דתנן...' — כשם שלענין שבת אסרו לשתות כשעומד ברשות אחרת אלא אם ראשו ורובו במקום שהוא שותה, כך הדין גם בגת, רק אם הוא עומד על הגת — מותר לשתות ללא שיעשר, אבל אם מוציא החוצה — לא ישתה עד שיעשר. ומשנה זו הולכת בשיטת רבי מאיר שמתיר לשתות על הגת. (רש"י ותוס' עירובין צט). או גם כדברי חכמים — ובצונן. (מהרש"א; שפ"א. וערש"ש).

ורבנו חננאל מפרש: כשם שבשבת אין התר אלא בענין שאם יישארו לו מים, יחזירם למקום שהוא שותה, כך בגת לענין מעשר, אין מותר לו לשתות אלא בצונן, שיתכן להחזיר המותר — וכדעת חכמים.

(לפי פירוש זה נראה שבגת אין צריך שיהא ראשו ורובו בפנים כלענין שבת. וכן מסתבר, שהרי זו גזרה לגזרה, כי גם אם יוציא הכלי החוצה, מן התורה מותרת אכילת קבע כל עוד לא נגמרה מלאכתו. וכן משמע ברמב"ם, שהשמיט ענין 'ראשו ורובו' לענין מעשר. עפ"י הגרעק"א. וע"ע ברש"י).

'מאי שנא זב בעל שתי ראיות דחייב, דמיבעי ליה לבדיקה, זב בעל שלש נמי מיבעי ליה לספירה, אלא לכו ביום...' — לכאורה יש ללמוד מכאן, שאסור לאשה לצאת במוך דחוק שבגופה, שמניחתו למשך בין-השמשות לצורך הפסק טהרה, שהרי זה דומה לכיס של זב שמתקין לצורך ספירה או בדיקה, שחייב חטאת כדין הוצאה גמורה. [והרי טעם ההיתר לצאת במוך שהתקינה לנדתה — כתבו התוס' (להלן סד: ד"ה ובמוך), משום שבא למנוע צער הדם שעל בשרה, והרי זה כדבר שמטרתו לתיקון הגוף שמותר, וטעם זה הלא אינו שייך במוך דחוק, שכבר אינה שופעת דם].

ואולם יש לומר, כיון שהנחת מוך דחוק אינה מן הדין אלא חומרא בעלמא, ופעמים רבות אף אין צורך להחמיר כלל, אין להחשיב זאת כדרך הוצאה, ואין שייך איסור אלא מדרבנן, ולכן יש טעם גדול לומר שבהוצאה כזו שבבית הסתרים, שהוא מלתא דלא שכיחא — לא גזרו חכמים אף בשבת, וכל שכן בין השמשות, שעל הרבה עניני שבות לא גזרו. 'אבל מכל מקום כיון שלא מצינו זה בפירוש להיתר, מן הראוי להחמיר כל זמן שאין לנו ראיה ברורה להיתר'. (עפ"י אגרות משה או"ח ח"ג מזו. וכן כתבו לאסור בשו"ת תשורת שי (שיט) ועוד.

לא הבנתי סברתו, הלא אם הדרך לעשות כן תדיר, יהא הטעם משום חומרא או מטעם אחר, מדוע נחשב שלא כדרך הוצאה).

ואולם מובא מהגרש"ז אויערבך זצ"ל (בשמירת שבת כהלכתה יח, הערה פו), כיון שלא מצאנו שגדולי הדורות הזהירו על כך, [ובפרט לדעת החות-דעת ישנם אופנים שצריכה מוך דחוק למשך כמה ימים], לכן נראה שהואיל והוצאה זו אינה אלא מדרבנן, וכיון שכך דרכן של נשים כשרות, שהן צריכות לכך בכל חודש, אפשר שנחשב זה כאחד מבגדיה, ואינו דומה למוך שהתקינה לנדתה שאינו נצרך רק כדי להציל מלכלוך.

(אולי יש להוסיף שניף את סברת הריטב"א כאן, שהמוך מהודק יפה שם, לכך הוא נחשב כמלבוש ואינו דומה לכיס (וע' גם בפסקי ריא"ז פ"ו ה"ד). ובסברה זו יש ליישב דברי רש"י בדף סד: שכתב שהמוך מותר כי עשוי להצלת טינוף. והקשו עליו התוס' מאי שנא מכיסו של זב. וע' בהגהות רא"מ הורביץ ובאגרות-משה שם).

'אצולי טינוף...' — מבואר במסקנא שכים שהוב נושאו להצלת טינוף, נחשב כמשאוי והוצאתו מרשות לרשות אסורה. והוא הדין לכל כיוצא בזה, כגון הנותן פיסת בד על הכובע כדי שלא יירטב מהגשם.

ואולם בגד גמור, שאנשים רגילים ללבשו, הגם שמטרתו להציל מטינוף בלבד — אינו משאוי אלא מלבוש. (עפ"י או"ח שא, יג-יד).

ונחלקו פוסקים אחרונים אודות בגד הבא ככיסוי לבגד אחר, שכל ייעודו להציל מטינוף או מרטיבות את הבגדים האחרים, כגון כיסוי מניילון המיועד לצפות את המגבעת — דעת הגרש"ז אויערבך להקל במקומות שאין מקפידים להסיר את הציפוי בשעה שפוסק הגשם, שכיון שהוא מיוחד לכובע ומותאם למידתו וגם מהודק היטב, הרי זה בטל לכובע ונחשב דרך מלבוש. (עפ"י שמירת שבת כהלכתה יח, הערה מז). וכן בשו"ת יביע אומר (ח"ד כד) העלה להקל. וכן הביא שם מהגר"ב זילבר שליט"א (ברית עולם עמ' קג).

ואילו הגר"מ פיינשטיין האריך לאסור (אגרות משה או"ח ח"א קח"ק). ולדעה זו, אין התר לצאת בערדליים שעל גבי הנעלים, אלא משום שהם מיועדים למניעת חדירת רטיבות לגוף, שלא יצטנן, אבל אילו היו מיועדים רק להגן על רטיבות הנעלים — הרי זה 'לאצולי טינוף' ואסור. (אג"מ שם). וכן בשו"ת מנחת יצחק (ח"ג כו, ח) חכך להחמיר בכיסוי ניילון שעל המגבעת. וכן החמיר בדבר בשו"ת אור לציון (ח"ב כג, ג), מלבד במקום שיש בו עירוב, שאז מותר לכתחילה, גם אם נחמיר בעלמא שלא לסמוך על העירוב.

יודגש שכל האמור כאן הוא בדבר שנועד להצלת טינוף של בגדים, אבל כל שבא להצלת טינוף גוף האדם, והוא נישא על האדם באופן כזה שהוא משמש כמגן מטינוף — נראה שמותר. (וכן כתב בספר שמירת שבת כהלכתה פרק יח, הערה מג. ונסתייע לסברה זו מכמה מקומות. וגם העיר על כך מלשונות הפוסקים. ויש להעיר עוד מלשון התוס' (סד: ד"ה ובמוך) 'שלא יפול על בשרה ותייבש עליה ונמצא מצערה'. וכן מלשון השו"ע (שא, יג) 'אבל אם קושרתו כדי שלא יכאב לה הדם ולא תצטער'. וע' גם במשנ"ב שא סקנ"א, שג סקמ"ה. מלשונות אלו משמע לכאורה שמשום הצלת טינוף הגוף אין להתיר. וצ"ע).